

Хилько Микола Іванович

Доктор філософських наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-0295-5332>

e-mail: mykola.khylko@gmail.com

Товмаш Дмитро Анатолійович

Кандидат філософських наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4576-0703>

e-mail: tovmash@knu.ua

Ясинська Вікторія Сергіївна

Кандидат політичних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0001-6546-3503>

e-mail: ivika@i.ua

ЕКЗОГЕННИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИКИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ГРЕКО-ТУРЕЦЬКІ КОНФЛІКТНІ ВІДНОСИНИ

Резюме

У статті аналізується вплив нової стратегічної концепції організації Північноатлантичного договору (НАТО) на розв'язання політичного конфлікту Греції та Туреччини. Розглянуто політичну участь в подіях у Східному Середземномор'ї, її наслідки для греко-турецьких відносин. Проналізовано застосування нової стратегічної концепції НАТО у Східному Середземномор'ї. Зосереджено на прикладі ролі НАТО в зусиллях з деескалації греко-турецької напруженості. Приклад греко-турецьких відносин має важливе значення з двох причин: через відновлений інтерес НАТО до регіону Східного Середземномор'я, тому що складні відносини між двома країнами можуть порушити єдність НАТО. Визначено, що, незважаючи на те, що мета НАТО полягає

в адаптації до викликів, що змінюють безпеку, його нова стратегічна концепція мало що зробила для деескалації напруги між Грецією та Туреччиною. Продемонстровано, що незважаючи на функцію колективної оборони Альянсу в розв'язанні конфліктів, давні спори у Східному Середземномор'ї зберігаються, часто з підвищенням рівня інтенсивності. Внаслідок, нова стратегічна концепція НАТО визнає труднощі у Східному Середземномор'ї, але при цьому не запроваджує ефективні заходи щодо деескалації напруженості. З'ясовано, що хоча в документі розглядається необхідність посилення взаємодії у Східному Середземномор'ї та підтримується безліч проблем безпеки (включаючи територіальні суперечки, проблеми міграції та конкуренцію за енергетичні ресурси), відсутня діюча основа для усунення напруги між двома державами-членами Північної Співдружності.

Ключові слова: інформаційна політика, демократія, політичний конфлікт, національна ідентичність, методи вирішення конфліктів, колективне почуття власності, греко-турецькі відносини, пропаганда, міжнародний конфлікт, міжнародні відносини, етнічна напруга.

Вступ

Немало дослідників пробують ретельно аналізувати вплив нової стратегічної концепції НАТО на її участь у Східному Середземномор'ї, її наслідки для греко-турецьких відносин, однак проблема залишається нерозв'язаною.

Аналіз проблеми був здійснений в працях турецьких та грецьких політологів та експертів. Так, Алексіс Гераклід в праці «Греко-турецький антагонізм. Соціальне конструювання себе та інших» зазначав, що суть суперечки полягає в тому, що Греція вважає Туреччину агресивною в муках експансіонізму. Туреччина, зі свого боку, вважає, що Греція переживає мегалійську ідею, яка хоче перетворити все Егейське море на «грецьке озеро». Тому він вважає, що сценарій, який, швидше за все, реалізується, це той, який він називає «довгою дорогою» [1, р. 231], тобто не врегулювання в осяжному майбутньому не тому, що проблеми нерозв'язні, а через взаємне неправильне сприйняття, ненависть і демонізацію іншого [1, р. 21].

Греко-турецький антагонізм є одним із небагатьох випадків — можливо, єдиним випадком у сучасній історії — коли обидві сторони стали незалежними національними державами після тривалої збройної боротьби проти «Іншого». Зображення турків як «варварів», що схильні до агресивних вчинків, є невід'ємною складовою грецького самоуявлення та ідентичності. Сучасні греки як самовизначені «європейці» навряд чи могли втратити нагоду також привласнити цей аспект пакету, проголосити себе «авангардом європейської цивілізації, що бореться проти варварів».

В іншій праці «Греція і Туреччина в конфлікті та співпраці» визначається, що Грецька культурна зарозумілість і манія величі не знають меж, але вони приховують екзистенціальну незахищеність, яка породжує оборонний націоналізм. Головне турецьке занепокоєння, яке є причиною інтенсивної небезпеки, — це «страх втрати території». Дослідник визначив, що виходячи з дослідження міжнародних відносин та міжнародної конфліктології, грецько-турецькі відносини потребують кардинальної зміни парадигми [2, р. 19].

Мета дослідження — проаналізувати яким чином мінливі стратегічні пріоритети та регіональні зобов'язання НАТО вплинули на її роль у керуванні давньою напруженістю між Грецією та Туреччиною.

Методи дослідження

Відповідно до визначених об'єкта, предмета дослідження та поставлених завдань запроваджена певна методологія, яка передбачає використання декількох методів і підходів. Так, історичний метод дав змогу дослідити генезис конфлікту та виявити основні моменти у її розвитку. Соціологічний метод дозволив з'ясувати вплив міжнародних організацій на розв'язання політичного греко-турецького конфлікту. Функціональний метод використовувався для аналізу взаємозв'язку між політичними складовими конфлікту. Біхевіористський метод застосовувався для вивчення різноманітної поведінки в стратегії політики НАТО у розв'язанні конфлікту політичних лідерів, групінтересів. Системний метод дав змогу розглянути конфлікт як цілісне політико-суспільне явище.

Результати дослідження

Дослідники з'ясували яким чином оновлена стратегічна концепція Північноатлантичного договору (НАТО) визначила її участь у регіоні Східного Середземномор'я та які це має наслідки для греко-турецьких відносин.

Відтак, спочатку розглянемо роль НАТО в зусиллях з деескалації напруженості у відносинах між Грецією і Туреччиною. Зауважимо, що обидві країни були прийняті до НАТО в 1952 році, припускаючи, що їхнє членство заспокоїть їхню поведінку по відношенню одна до одної. Греція теж сподівалася, що участь у НАТО врівноважить агресивну поведінку Туреччини [3, р. 21].

У період холодної війни пріоритетом НАТО було стримування радянського комунізму. Тому альянс не підкреслював вирішення територіальних суперечок між членами Альянсу як необхідність їхнього членства. Вступ Туреччини та Греції був пов'язаний з їхнім стратегічним та військовим внеском у інтереси Альянсу щодо Радянського Союзу. Радянська загроза зробила Західну та Центральну Європу пріоритетом для НАТО. Тому Альянс не міг вжити заходів щодо вирішення греко-турецьких суперечок, враховуючи стратегічні обмеження епохи холодної війни. Тільки коли греко-турецькі суперечки

мали наслідки для боротьби з комуністичною загрозою, Вашингтон виступав посередником [4, р. 128].

Для США важливим було усунути греко-турецький конфлікт, запобігти спробам СРСР втрутитися в будь-яку внутрішньонатовську суперечку.

Греко-турецькі відносини у контексті НАТО були визначені напруженістю та проблемами, які часто впливають на єдність Альянсу. Суперечки між двома країнами мають виміри; історичні, територіальні та пов'язані з безпекою, які ускладнюють їхні стосунки. Турецький ревізіонізм включає порушення повітряного простору Греції, відмова передати суперечку про делімітацію континентального шельфу Егейського моря до Міжнародного суду, привід для війни, якщо Греція розширить свої територіальні води з 6 до 12 миль, та виклики статус-кво Егейського моря, закріплені в декількох [5, р. 305].

Підхід Греції до загрози з боку Туреччини включав зміцнення її збройних сил та участь у міжнародних інституціях, таких як НАТО, Західноєвропейський союз та ЄС. Греція очікувала, що НАТО візьме активну участь у греко-турецькому конфлікті, інакше це буде вважатися неявною підтримкою сильнішої сторони в конфлікті.

Дві країни були дуже близькі до повномасштабної війни у 1974 році, коли Туреччина вторглася на Кіпр і анексувала північну частину острова. Втручання США справді допомогло знизити напруженість між двома країнами, хоч і залишило грецьку сторону розчарованою; Греція вийшла зі структури військового командування НАТО і прагнула більш тісних відносин з Радянським Союзом. У відповідь на вторгнення Сполучені Штати запровадили трирічне ембарго на постачання зброї Туреччини. Греція неодноразово пропонувала двосторонній пакт про незастосування сили, яку турецька сторона відкинула. Це зміцнило сприйняття Греції, що за наявності можливості Туреччина не вагаючись застосувати військову силу проти члена НАТО. Закінчення холодної війни визначило очікування, що НАТО, вільне від обмежень біполярної міжнародної системи, візьме на себе всеосяжну роль у вирішенні турецько-грецьких суперечок. Проте очікування епохи після холодної війни не виправдалися з кількох причин. Після розпаду Радянського Союзу метою НАТО було розширення та включення колишніх комуністичних республік для посилення своєї присутності на європейському континенті. Тому поширення гарантій безпеки на неспокойні регіони, такі як Східне Середземномор'я, не було пріоритетом. НАТО прагнуло стати загальноєвропейською кооперативною організацією безпеки, що зменшило увагу, яку вона приділяла турецько-грецьким відносинам [6, р. 468].

По-друге, розширення ЄС поставило під сумнів домінуючу позицію НАТО щодо вирішення конфліктів. В епоху після Холодної війни НАТО втратила статус єдиної європейської організації з безпеки. Греція та Туреччина обрали європейську взаємодію, хоча тільки перша стала членом. Намір Греції

відповідав їй зовнішньополітичній меті «зовнішнього балансування», ставши пов'язаною із західноєвропейськими організаціями з безпеки та політики для просування своїх інтересів безпеки.

По-третє, після закінчення холодної війни НАТО все більше «американізувалося». Більшість рішень, прийнятих НАТО щодо вступу нових членів, місій і стратегічної спрямованості альянсу, а також його геополітичних кордонів, в основному відображали інтереси урядів США, що змінювали один одного в 1990-х роках. Цей процес посилив його присутність на європейському континенті та зберіг значний вплив на членів ЄС. Навпаки, вплив «американізації» НАТО на греко-турецькі відносини мав різні тлумачення. З одного боку, в той час як розширення НАТО на схід послабило відносно положення Туреччини та Греції в Альянсі, спалах югославського громадянського конфлікту та загальна напруженість на Балканах протягом 1990-х років дали зрозуміти, що турецько-грецькі відносини можуть вплинути на ефективність НАТО. Обидві країни уникали участі у бомбардуваннях сербських сил у Боснії. З іншого боку, чим «американізованішим» ставав Альянс, тим складніше було Туреччині та Греції досягти колективної ідентичності в рамках НАТО [6, с. 468].

НАТО з 1949 року прийняла сім стратегічних концепцій. На Мадридському саміті, який відбувся у 2022 р., союзники з НАТО прийняли оновлену стратегічну концепцію. Стратегічна концепція НАТО є угодою вищого рівня, що встановлює стратегічний напрямок Альянсу [7, р. 490]. Вона розміщена безпосередньо під північноатлантичною угодою і представляє його оперативний погляд. У документі викладаються основні завдання та стратегія НАТО для усунення фундаментальних ризиків і викликів безпеки, використання можливостей для просування інтересів членів у мінливому середовищі безпеки. Процес переговорів відкладений і вимагає компромісу між членами НАТО для спільного вирішення стратегічних питань. Тем не менш, запропонована стратегічна концепція НАТО не є планом дій і не є варіантами політики для своїх членів

Для НАТО викликом стали події в Східному Середземномор'ї після анексії Криму в 2014 році [8, р. 59]. Вихід Сполучених Штатів із регіону залишив вакуум у Сирії, який РФ заповнила. Давня напруженість між Туреччиною та Грецією, двома членами НАТО, через морські суперечки і територіальні претензії обмежується через відкриття природних ресурсів, ревізійністського нарративу Туреччини. Громадянська війна в Сирії триває вже понад десять років. Вона звільнила турецьке настання, яке захопило частину сирійської території і стало театром застосування найнебезпечнішої зброї масового ураження в XXI ст., коли сирійський уряд здійснив три атаки із застосуванням хімічної зброї на одній з місцевостей на півночі Сирії в березні 2017 року [9].

Китайські інвестори в критично важливу інфраструктуру перетворили її в стратегічного партнера для країн Східного Середземномор'я. До цих пір НАТО надавало пріоритет безпеці східного флангу, але було досягнуто консенсусу на півдню

Східне Середземномор'я є стратегічно важливим регіоном з погляду міжнародних відносин, що охоплює східну частину Середземного моря та навколишні країни. Цей регіон має величезне геополітичне значення через свою близькість до Європи, Азії та Африки, виступаючи перехрестям культур, торгових шляхів та історичних конфліктів. Ключові країни Східного Середземномор'я, Туреччина, Греція, Кіпр, Ізраїль та Єгипет, відіграють ключову роль у регіональній політиці, енергетичних ресурсах та динаміці безпеки. Цей регіон був відзначений історичними суперечками з приводу територіальних претензій, морських кордонів та доступу до цінних енергетичних ресурсів, таких як запаси природного газу, що призвело до складної дипломатичної та військової напруги. Крім того, Східне Середземномор'я знаходиться під впливом зовнішніх держав, таких як РФ, США та країни Європейського союзу, які прагнуть захистити власні інтереси, вплинути на регіональний баланс сил. Таким чином, Східне Середземномор'я залишається центром міжнародних відносин, що має наслідки для стабільності, безпеки та співробітництва у ширшому регіоні Середземномор'я та Близького Сходу [10, р. 17].

У контексті НАТО, вивчаючи політику, дії та дипломатичні ініціативи Альянсу в регіоні Східного Середземномор'я, дослідники дають уявлення про те, чи сприяли зусилля НАТО стабільності чи посилили складності греко-турецьких відносин. Крім того, дослідження спрямоване на оцінку наслідків цих подій для динаміки регіональної безпеки та ширшого геополітичного ландшафту, пропонуючи цінну інформацію про поточні проблеми та можливості у цій стратегічно важливій галузі.

Отже, хоча намір НАТО полягає в тому, щоб адаптувати Альянс до мінливих викликів безпеки, його нова стратегічна концепція мало що зробила для деескалації напруженості між Грецією та Туреччиною. Незважаючи на прихильність Альянсу до колективної оборони та вирішення конфліктів, давні суперечки в Східному Середземномор'ї зберігаються, часто з більшою інтенсивністю. Нова стратегічна концепція не надала всеосяжної основи для вирішення складних питань, що лежать в основі греко-турецьких відносин, таких як територіальні суперечки, енергетичні інтереси та історичні образи. Більше того, зусилля Альянсу іноді сприймалися як неадекватні чи надто дипломатичні, не здатні ефективно усунути глибинні причини напруженості. У результаті напруженість між Грецією та Туреччиною продовжує тліти, час від часу виливаючись у кризи, які напружують внутрішню згуртованість НАТО та регіональну стабільність, наголошуючи на необхідності сильніших і активніших заходів щодо вирішення конфліктів у рамках Альянсу.

У 2010 році стосунки покращилися через турецьку зовнішньополітичну концепцію «нуль проблем із сусідами», яку активно просував тодішній прем'єр-міністр Ахмет Давутоглу. Але дуже скоро, у 2013, 2014, 2015 та 2016 роках, між Грецією і Туреччиною знову спалахували конфлікти навколо спірних островів, а після відкриття у Східному Середземномор'ї газових родовищ у середині 2010-х років ситуація зовсім погіршилася.

З 2010 року регіон Східного Середземномор'я зіштовхнувся із різними проблемами безпеки. Ці проблеми стали все більш взаємопов'язаними та мають важливі наслідки не лише для країн регіону, а й для Європи. Арабська весна викликала масові заворушення та призвела до повалення давніх авторитарних режимів у Північній Африці. Вона також сприяла катастрофічному громадянському конфлікту у Сирії. Вихід Америки з Іраку також створив пролом у силі, яку «Ісламська держава» (ІД) використовувала для встановлення режиму терору в деяких частинах Іраку та Сирії.

Відкриття вуглеводнів біля берегів Ізраїлю, Кіпру та Єгипту надало економічні можливості та викликало геополітичні наслідки. Рішення Кіпру розпочати буріння для видобутку природного газу в 2011 р. відродило давні антагонізми між Туреччиною, Грецією та Кіпром, які конкурували за морські права в Середземному та Егейському морях (International Crisis Group, 2012), хоча відкриття енергетичних ресурсів у регіоні навряд чи забезпечить енергетичну безпеку. і перетворить цей регіон на експортуючий газ. Ці результати призвели до розвідки та експлуатації морських газових запасів, які можуть змінити енергетичний ландшафт регіону та вплинути на світові енергетичні ринки. Ці вуглеводневі ресурси спонукали до участі різних регіональних та міжнародних гравців, включаючи сусідні країни та світові держави. Це відкриття стимулювало конкуренцію та співпрацю між регіональними державами, зокрема Ізраїлем, Кіпром, Єгиптом та Грецією. Ці країни прагнуть розвивати стратегічні альянси, брати участь в енергетичному партнерстві та захищати свої інтереси перед викликами, створюваними іншими регіональними гравцями.

Греція у своєму прагненні до дипломатичних ініціатив у своєму південно-східному сусідстві прагнула зміцнити свої зв'язки з країнами Східного Середземномор'я та Близького Сходу. Це включає розширення співпраці з Єгиптом, Ізраїлем і Кіпром, особливо в енергетичному секторі. Ці дипломатичні зусилля спрямовані на зміцнення регіональної стабільності, просування економічних інтересів та врівноваження впливу інших регіональних держав.

Давня проблема Кіпру також зіграла роль у формуванні геополітичного ландшафту Східного Середземномор'я. Острів Кіпр був розділений з 1974 року, північна частина була зайнята Туреччиною, а південна частина управлялася міжнародно визнаною Республікою Кіпр. Відкриття вуглеводневих

ресурсів у регіоні додало новий вимір до кіпрської проблеми, оскільки конкуруючі претензії та інтереси ще більше ускладнили зусилля щодо вирішення цього питання.

Туреччина, ключовий гравець у регіоні, дотримується ревізійністського нарративу, який кидає виклик існуючому геополітичному порядку та ставить під сумнів морські кордони та виняткові економічні зони, визначені іншими країнами. Туреччина здійснювала напористі дії, включаючи військово-морські розгортання та розвідувальні роботи у спірних водах, що посилює напруженість та призводить до конфронтації із сусідніми державами. Це створює зв'язки у сфері безпеки між близькосхідними та європейськими державами Східного Середземномор'я.

У контексті НАТО відкриття вуглеводнів, дипломатичні ініціативи Греції, розвиток кіпрського питання та ревізійністський нарратив Туреччини в сукупності сприяли формуванню особливого геополітичного простору в Східному Середземномор'ї. Конкуренція за енергетичні ресурси, стратегічні альянси та суперечки про морські кордони переплели регіональні та міжнародні інтереси, сформувавши динаміку безпеки регіону. Зусилля з управління цими викликами та сприяння стабільності продовжуються, що має наслідки для обох країн-учасниць та ширшої міжнародної спільноти [11, р. 48].

На зустрічі Північноатлантичної ради у грудні 1994 року члени Альянсу заявили про свою готовність «встановлювати контакти, на індивідуальній основі, між Альянсом і середземноморськими країнами, які не є членами, для сприяння зміцненню регіональної стабільності». Ця ініціатива започаткувала Середземноморський діалог Альянсу. Цей форум партнерства спрямований на «сприяння регіональній безпеці та стабільності, досягнення кращого взаєморозуміння та розвіювання будь-яких неправильних уявлень про НАТО у країнах-учасниках». Нині членами є Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Мавританія, Марокко та Туніс.

Інтерес НАТО (1999) до регіону продовжився у стратегічній концепції 1999 р. Стаття 38 стверджує, що Середземномор'я є особливою зоною для Альянсу. Безпека в Європі тісно пов'язана з безпекою та стабільністю у Середземномор'ї. Середземноморський діалог НАТО є невід'ємною частиною кооперативного підходу НАТО до безпеки. Він забезпечує основу для зміцнення довіри, сприяє регіональній прозорості та співпраці, а також зміцнює та підкріплюється іншими міжнародними зусиллями. Альянс відданий розвитку політичних, цивільних та військових аспектів Діалогу для досягнення більш тісної співпраці з поступовою та активною участю країн, які є партнерами у цьому Діалозі.

Стратегічна концепція 2010 р. не містить географічних посилянь. Однак вона виділяє низку питань, що стосуються регіону Середземномор'я, таких як тероризм, захист комунікацій, транспортних і транзитних шляхів,

кризи та конфлікти за межами НАТО, а також розвиток дружніх та партнерських відносин з усіма країнами Середземномор'я шляхом зміцнення Середземноморського діалогу та Стамбульської ініціативи співробітництва.

Події в міжнародній системі, включаючи російське вторгнення та анексію Криму, нестабільність у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (БВСА) та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а також вибори Дональда Трампа, змусили НАТО адаптувати свої стратегічні основи. У відповідь на анексію Криму РФ НАТО ініціювало «стратегічне перезавантаження» під час саміту в Уельсі у 2014 році. Згодом, у грудні 2019 року, Генеральний секретар НАТО направив лідерам альянсу запрошення надати «Узгоджену Радою пропозицію щодо перспективного процесу роздумів» для подальшого зміцнення політичного виміру НАТО, включаючи консультації, спрямовані на покращення політичних заходів, консультацій та відповідної експертизи. Процес переговорів ще більше ускладнився критикою та скептицизмом президента Трампа щодо НАТО. Нова концепція була розроблена на саміті 2021 року в Брюсселі. Лідери НАТО обговорили, що текст «обговорюватиметься і погоджуватиметься Радою на постійній сесії і буде схвалений лідерами НАТО на наступному саміті» (НАТО, 2021). Стратегічна концепція 2010 року, запропонована у звіті «НАТО 2023», була підкреслена як можливість зміцнити згуртованість шляхом розгляду стратегічних реалій, що виникають, і нещодавніх об'єднуючих адаптацій у узгодженій стратегічній структурі.

У січні 1996 року дві країни були дуже близькі до прямого конфлікту, який був запобігти останній хвилині завдяки втручанням Сполучених Штатів. Туреччина надала права на невеликий острівцець Іміа у східній частині Егейського моря. Греція відповіла на провокацію мобілізацією свого флоту і між двома країнами виникло військове протистояння. Адміністрація Клінтона виступила посередником між двома країнами і зуміла укласти угоду, вивівши збройні сили обох країн з острова. Навіть сьогодні Туреччина заперечує статус острова. Зустріч на саміті НАТО в Мадриді у липні 1997 року між прем'єр-міністром Греції Костасом Сімітісом та президентом Туреччини Сулейманом Демірелем покращила відносини. Два лідери підписали комюніке, у якому виклали свою готовність докладати зусиль щодо сприяння двосторонньому співробітництву. На жаль, прогрес, досягнутий під час саміту в Мадриді, за кілька місяців зайшов у глухий кут.

На саміті Європейської ради в Люксембурзі в грудні 1997 року ЄС висунув умову вступу Туреччини, яка включала поліпшення її відносин з Афінами. Туреччина протестувала проти нав'язування умов, які не поширювалися на інших кандидатів у ЄС. У той же час, рішення Кіпру замовити російські зенітні ракети С-300 загрожує ескалацією греко-турецької суперечки. Прем'єр-міністр Тансу Чиллер пригрозила знищити ракети. Криза була вирішена після тиску з боку ЄС, який заявив, що встановлення ракетної системи С-300

ускладнить процес вступу Кіпру, та побоювань Греції, що будь-яка подальша дестабілізація її відносин з Туреччиною може завдати шкоди перспективам запровадження єдиної європейської валюти [12, р. 4].

Відносини між двома країнами значно покращали наприкінці 1990-х років. Зближенню двох країн сприяли три чинники: «Справа Оджалана», «дипломатія землетрусів» та перспектива вступу Туреччини до ЄС. Абдулла Оджалан був лідером Робочої партії Курдистану і вважався турецькою владою терористом. Його таємно переправили до Греції, а потім надали притулок у грецькому посольстві Найробі. Це викриття викликало шок у грецькому уряді і призвело до звільнення кількох високопосадовців, включаючи міністра закордонних справ Теодороса Пангалоса.

В 1999 року у Туреччині стався руйнівний землетрус, у результаті якого загинуло понад 2100 людина. Через кілька тижнів в Афінах стався менш сильний, хоча і смертоносний землетрус, в результаті якого загинуло 143 людини. Обидві країни відправили рятувальні групи для надання допомоги жертвам землетрусу. Це допомогло зруйнувати старі стереотипи і дозволило кожній стороні розглядати один одного з гуманітарної точки зору, а не як ворогів. Після землетрусу греко-турецькі відносини набули нового політичного імпульсу.

У межах своєї нової політики взаємодії Греція відмовилася від своїх зусиль щодо запобігання вступу Туреччини до ЄС і стала одним із найзатятіших прихильників членства Туреччини до ЄС. Ця політична зміна передбачала, що більш «європейська» Туреччина відповідає довгостроковим інтересам Греції та сприятиме вирішенню невирішених питань. Процес європеїзації Туреччини може вплинути на чиновників та уряд, щоб вони схвалили політичні цінності. Тим не менш, незважаючи на позитивний клімат між двома країнами, європейська перспектива Туреччини неминуче буде утруднена двома давніми проблемами: Егейським морем і суперечками навколо Кіпру.

Незважаючи на покращення відносин між двома країнами, проблема Егейського моря продовжувала створювати значну напруженість, яка перекинулася на НАТО. У 2007 році Туреччина заперечувала проти включення Грецією повітряного простору над Агіосом Ефстратіосом в навчання Noble Archer, стверджуючи, що його близькість до Лемноса робить його демілітаризованою зоною. Навчання були скасовані в 2007 році, але відбулися в 2008 через заперечення Туреччини.

У жовтні 2009 року Георгіоса Папандреу було обрано прем'єр-міністром, і багато хто сподівався, що греко-турецькі відносини покращаться. Здавалося, час був слушним. Папандреу мав значну більшість у парламенті, перевагу, якого не було у його попередника Костаса Караманліса, і він мав велику повагу в Анкарі, тому що він відіграв важливу роль на початку примирення з Туреччиною в 1999 році. Туреччина також виявила інтерес до покращення

відносин. Прем'єр-міністр Реджеп Тайїп Ердоган надіслав прем'єр-міністру Папандреу листа, в якому вказав, що Анкара готова обговорити ініціативи щодо покращення двосторонніх відносин. У 2010 році президент Туреччини також відвідав Грецію вдруге з 2004 р. і провів спільне засідання кабінету міністрів зі своїми грецькими колегами.

У 2011 році Греція зіткнулася з першими ознаками боргової кризи, яка загрожувала збанкрутувати країну і викликала серйозні розбіжності з ЄС та Трійкою. Через бюджетні обмеження Греція скоротила свою участь у військових місіях НАТО та ЄС. Аналогічно Туреччина розкритикувала надмірну опору НАТО на силу в Афганістані і запропонувала відкрити дипломатичну місію з Талібаном як з братньою мусульманською країною. Під час операції НАТО в Лівії у березні 2011 року Греція та Туреччина зайняли схожу позицію. Для забезпечення безпольотної зони над Лівією Греція дозволила літакам НАТО використовувати повітряний простір і дозволила ВМС США розміщувати кораблі зі своєї бази у затоці Суду на Криті. Туреччина відправила чотири фрегати та підводний човен для участі в патрулюванні альянсу, але поклялася утриматися від застосування сили проти лівійського народу.

Ключовим фактором, що формував греко-турецькі відносини в цей період, була розвідка та експлуатація енергетичних ресурсів у Східному Середземномор'ї. Відкриття значних запасів природного газу у регіоні призвело до конкуренції за територіальні претензії та морські кордони між Грецією, Кіпром та Туреччиною. Це посилило напруженість і викликало низку інцидентів, включаючи військово-морські протистояння та порушення повітряного простору. Ненадійність Росії як енергетичного партнера викликала стурбованість у європейських лідерів із 2005 року. Коли Росія припинила постачання газу в Україну в 2006 році, американські та європейські офіційні особи закликали до більш помітної ролі НАТО в енергетичній безпеці Європи. Щодо греко-турецького випадку, оскільки остання прагне перетворитися на енергетичний хаб та постачальника до Європи, НАТО може стати інституційним мостом між ЄС та Туреччиною.

НАТО визнає важливість енергетичної безпеки для колективної безпеки своїх членів та партнерів. Альянс фокусується на захисті критично важливої енергетичної інфраструктури, підтримці стратегічної поінформованості про розвиток енергетики та забезпечення надійного постачання енергії військовим (НАТО, 2022a). Нова стратегічна концепція визнає енергетичну безпеку життєво важливою у складній стратегічній обстановці, наголошуючи на необхідності стабільних та надійних поставок енергії. Регіон Східного Середземномор'я має значний потенціал для розробки копалин, і держави-члени Східно-Середземноморського газового форуму (EMGF) створили спільні підприємства для розвідки, буріння, будівництва трубопроводів та експорту зрідженого природного газу.

НАТО у контексті Східного Середземномор'я роль включає інтеграцію енергетичної безпеки у політику, навчання та підготовку. Альянс націлений на зміцнення енергетичної безпеки, протидію кібератакам та запобігання маніпуляціям у сфері енергетики. Враховуючи геополітичні виклики та напруженість у регіоні, єдність зусиль та оперативна сумісність НАТО мають вирішальне значення для захисту від гібридних атак на енергетичну інфраструктуру. Альянс сприяє діалогу, обміну інформацією та захисту критичної енергетичної інфраструктури. Він наголошує на важливості диверсифікації ресурсів та транспортних маршрутів для підвищення енергетичної безпеки. Уроки, зроблені з зусиль щодо забезпечення енергетичної безпеки в Південно-Східній Європі, є цінними для інших регіонів, що стикаються з аналогічними проблемами.

У 2016 році НАТО створило постійні військово-морські сили у Східному Середземномор'я відомі як Постійна військово-морська група НАТО 2 (SNMG2). Її головною метою було підвищення ситуаційної обізнаності Альянсу та демонстрація його регіональної присутності (НАТО, 2023). SNMG2 проводила регулярні патрулі та навчання для підтримки стабільності та запобігання ескалації між Грецією та Туреччиною. Однак, незважаючи на ці зусилля, напруженість продовжувалася з періодичними спалахами.

Одним із значних інцидентів у цей період стала криза Іміа 2018 року. Він був пов'язаний із суперечкою з приводу пари безлюдних острівців в Егейському морі, на які претендували і Греція, і Туреччина. Криза загострилася, коли турецьке судно берегової охорони протаранило грецький патрульний катер поблизу острівців, що викликало побоювання щодо можливої військової конфронтації (Kathimerini, 2018). НАТО відіграло свою роль у деескалації ситуації дипломатичними каналами та сприянні діалогу між двома країнами за допомогою механізму деконфліктації.

Крім суперечок у Східному Середземномор'ї, міграційна криза була ще однією критичною проблемою, що впливає на греко-турецькі відносини. Будучи прифронтовою державою-членом ЄС, Греція зіткнулася зі значним припливом мігрантів та біженців, багато з яких прибули через Туреччину. Це виснажило ресурси та інфраструктуру Греції та ще більше ускладнило двосторонні відносини між Грецією та Туреччиною. Участь НАТО (2016) у питанні міграції включала розгортання військово-морських сил для підтримки Греції в операціях з охорони кордонів та спостереження.

Незважаючи на ці проблеми, були також випадки співпраці та діалогу між Грецією та Туреччиною в рамках НАТО. Наприклад, обидві країни брали участь у спільних військових навчаннях та навчальних заходах для підвищення оперативної сумісності та зміцнення довіри між їхніми збройними силами. Ці ініціативи сприяли підтримці відкритих ліній зв'язку та зміцненню почуття спільної безпеки серед союзників НАТО. У липні 2019 року

Туреччина отримала систему протиракетної оборони С-400, яка була несумісною із системами НАТО. НАТО не забороняє закупівлю військової техніки у виробників за межами очолюваного Америкою альянсу, але відмовляє членів від купівлі несумісного обладнання. Незалежно від того, чи заборонило НАТО закупівлю системи протиракетної оборони С-400, дії Туреччини були прямим викликом альянсу і посилювали ідею про те, що Туреччина повільно виходить з Північноатлантичного альянсу та ЄС. Проте, вчені стверджують, що перспектива формування стратегічного партнерства між Туреччиною та Росією утруднена з низки причин, таких як розбіжності з геостратегічних питань, ослаблена економіка Росії, їх несумісні політичні системи та парасолька безпеки НАТО. Напруженість між Грецією та Туреччиною загострилася у 2020 році. Туреччина відправила сейсмічне дослідне судно у супроводі військових кораблів у води, на які претендують Греція та Кіпр, що викликало дипломатичну кризу за участю кількох країн ЄС та США. НАТО (2020) втрутилося, щоб створити механізм вирішення конфліктів між двома союзниками та сприяти технічному діалогу. Однак переговори не принесли жодних проривів і були припинені у 2021 році. 2022 року Туреччина звинуватила Грецію у блокуванні турецьких винищувачів за допомогою своїх зенітно-ракетних систем С-300 російського виробництва, розміщених на острові Крит. Греція відкинула звинувачення та звинуватила Туреччину у порушенні її повітряного простору. Обидві країни подали скарги до НАТО, які наполегливо закликали їх врегулювати свої розбіжності дипломатичним шляхом.

Виникли два серйозні питання щодо захисту позицій Греції та образу НАТО «суцільного фронту», що важливо на тлі війни в Україні. По-перше, регіони Егейського моря виключені із необхідних спільних військових навчань з-за кордонів, які висуває Туреччина. Однак це робить НАТО заручником політики «шантажу» Анкари, яка є лише інтересами Туреччини, а не Альянсу.

Два члени НАТО (Греція та Туреччина) протягом 2020 р. балансували на межі відкритого військового протистояння. Причиною конфлікту стали спроби видобутку газу в акваторії Егейського моря, яку обидві країни вважають своєю. Тому дослідники аналізували здатність Альянсу вирішити проблеми між своїми членами й зупинити війну. Вирішення цієї проблеми ускладнюється тим, що архітектура світової безпеки ослаблена, не може запропонувати посередника для діалогу між ворожими сторонами.

Постанови, на яких засновані НАТО мають залишатися нейтральними між Грецією та Туреччиною, не сприяли Туреччині та її ревізіонізму, а також підривали єдність та ефективність Альянсу. Характерним прикладом є Лемнос з його стратегічним значенням для турецьких проток, Чорного моря та Росії. Проте він увійде до планування НАТО лише у разі війни, оскільки Туреччина наполягала на його виключенні. Це підводить нас до другої проблеми — відносин Греції з Альянсом. Афіни задовольняють попередні умови

для членства; вона виконує свої зобов'язання та робить внесок у безпеку Альянсу, насамперед через свою чітку позицію щодо війни в Україні.

Проте, з іншого боку, вона не підпадає під положення статті 5 Альянсу, враховуючи, що найбільша загроза її територіальній цілісності та суверенітету походить від іншого члена НАТО. Отже, проблема для Греції полягає не в її суперечках із Туреччиною, оскільки вона не очікує, що НАТО візьме на себе роль посередника. Проте, сумлінний і надійний партнер не може почуватися незахищеним через вибір і політику «рівних відстаней», які підтримує НАТО. Внесок останнього в ослаблення напруженості та деескалацію ситуацій міг би зіграти більш активну та суттєву роль у моніторингу ситуації через механізм деконфліктації. Навіть деякі заходи щодо зміцнення довіри в галузі авіації між Грецією та Туреччиною могли б здійснюватись через участь НАТО. Однак основну увагу слід приділяти зниженню напруженості, а не дезактивації правильних позицій однієї держави-члена, Греції, заради іншої Туреччини незалежно від важливості останньої.

Проблема нинішньої кризи, на відміну від попередніх — у відсутності посередників. Євросоюз не має єдиності щодо санкцій проти Туреччини, а США відмовлялися грати цю роль в епоху Дональда Трампа. З погляду України, ситуація у Східному Середземномор'ї — це дуже великий ризик не лише для торговельних поставок України з Чорного моря у Середземне, але й для європейської архітектури безпеки, яка послаблюється, даючи більше поля для маневру для Росії, яка прагне переформатувати її під свої інтереси.

Висновки

1. Хоча намір НАТО полягає в тому, щоб адаптувати Альянс до мінливих викликів безпеки, його нова стратегічна концепція мало що зробила для деескалації напруженості між Грецією та Туреччиною. Незважаючи на прихильність Альянсу до колективної оборони та вирішення конфліктів, давні суперечки в Східному Середземномор'ї зберігаються, часто з більшою інтенсивністю.

2. Нова стратегічна концепція не надала всеосяжної основи для вирішення складних питань, що лежать в основі греко-турецьких відносин, таких як територіальні суперечки, енергетичні інтереси та образи в історичному минулому. Зусилля Альянсу іноді сприймалися як неадекватні чи надто дипломатичні, не здатні ефективно усунути глибинні причини напруженості. Внаслідок напруженості між Грецією та Туреччиною продовжувалася, час від часу виливаючись у кризи, які напружують внутрішню згуртованість НАТО та регіональну стабільність, наголошуючи на необхідності сильніших і активніших заходів щодо вирішення конфліктів у межах Альянсу.

3. Нова стратегічна концепція НАТО визнає зростаючі труднощі у Східному Середземномор'ї. Тим не менш, вона явно не дотягує до

запровадження ефективних заходів щодо деескалації давньої напруги між Грецією та Туреччиною. Хоча документ проникливо розглядає необхідність посилення взаємодії у Східному Середземномор'ї та наголошує на безлічі проблем безпеки, включаючи територіальні суперечки, проблеми міграції та конкуренцію за енергетичні ресурси, у ньому відсутня чітка діюча структура для пом'якшення розбіжностей між цими двома державами-членами.

4. Греко-турецькі відносини історично були сповнені проблем; проте події у Східному Середземномор'ї ще більше загострили зв'язки. Обидві країни мають різні інтереси та претензії щодо морських кордонів і прав на розвідку енергоресурсів. Відкриття запасів вуглеводнів посилило ці суперечки, вивівши їх на передній план на міжнародному рівні. Незважаючи на цю ескалацію напруженості та її потенційну загрозу регіональній стабільності, нова стратегічна концепція НАТО здається швидше відображенням ширшої стратегічної обстановки, а не планом вирішення конфліктів між його державами-членами.

5. Однією з основних проблем є те, що НАТО, наголошуючи на колективній обороні та безпеці, часто не вирішується рішуче втручатися в суперечки між своїми державами-членами, традиційно покладаючись на двосторонні механізми та міжнародні дипломатичні зусилля за межами рамок НАТО для вирішення. Такий підхід, на жаль, може бути сприйнятий як нездатність взяти на себе пряму відповідальність за конфлікти між членами, тим самим дозволяючи греко-турецькій напруженості тліти, потенційно дестабілізуючи південний фланг Альянсу.

6. Нова концепція не враховує адекватно асиметрії у сприйнятті загроз серед її держав-членів. Греція і Туреччина мають регіональні інтереси, що конкурують, і різні точки зору на те, що становить загрозу безпеці, що ускладнює можливість єдиної або ефективної стратегії реагування в рамках НАТО. 7. В контексті політики НАТО слід розглянути надійніший і проактивніший підхід до дипломатичної взаємодії між Грецією та Туреччиною. Це може включати посилене дипломатичне посередництво, заходи щодо зміцнення довіри та використання всього потенціалу своїх інструментів партнерства для заохочення співпраці та діалогу. У її нинішньому вигляді нова стратегічна концепція, хоч і враховує проблеми у Східному Середземномор'ї, не відповідає нагальній потребі у всеосяжній стратегії деескалації греко-турецької напруженості, тим самим представляючи собою втрачену можливість для Альянсу зміцнити свою актуальність і згуртованість у мінливій обстановці безпеки.

Список посилань/References

1. Heraclides, Alexis. (2019). *The Greek-Turkish antagonism. The social construction of self and other*. Imprint Routledge, 10–32.

2. Greece and Turkey in Conflict and Cooperation. (2019). Imprint Routledge, 18–41.
3. Dempsey, J. (2020). 'Judy asks: Is NATO paralyzed over the Greece-Turkey conflict?', Carnegie Europe. Available at: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/82643>
4. Slengesol, I. -A. (2000). A bad show? The United States and the 1974 Cyprus crisis', *Mediterranean Quarterly*, 11(2), 96–129.
5. Tsakonas, P. & Tournikiotis, A. (2003). Greece elusive quest for security providers: The expectations-reality gap', *Security Dialogue*, 34(3), 301–314. Available at: <http://www.jstor.org/stable/26298251>.
6. Ouzlu HT (2004). 'The promise of NATO в виконанні cooperative Turkish-Greek relations', *The Review of International Affairs*, 3(3), 458–478.
7. Becker, J. , Duda, M. & Lute D. (2022). From context to concept: History and strategic environment for NATO's 2022 strategic concept, *Defence Studies*, 22(3), 489–496.
8. Tardy, T. (2022). 'NATO's новий strategic concept', Tardy T. (ed.) *NATO's new strategic concept*. NDC Research Paper, No. 25, 52–63. Roma: NATO Defense College. Available at: <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?i-code=1737>.
9. Felde RMZ (2020). The Eastern Mediterranean military environment from a NATO perspective. Bonn: Konrad Adenauer Stiftung (Konrad Adenauer Foundation), 59–65. Available at: <https://www.jstor.org/stable/resrep28862.12>.
10. Tziampiris, A. (2019). 'The New Eastern Mediterranean as a regional subsystem', in Litsas SN and Tziampiris A. (eds) *The New Eastern Mediterranean: Theory, politics and states in a volatile era*. Cham: Springer, 1–30.
11. Simonet, L. (2023). NATO's (2022). Strategic concept: Analysis and implications for Austria. OIIP working paper 115. Vienna: Österreichisches Institut für Internationale Politik (OIIP). Available at: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-85195-9>
12. *A Century of Greek — Turkish Relations - A Handbook*. Edited by Nikos Christofis and Anthony Deriziotis. Published: 2 March 2024. *Mediterranean Politics Series*, 3–8.

Mykola Khyenko

*Doctor of Sciences in Philosophy, Professor
Taras Schevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-0295-5332>
e-mail: mykola.khyenko@gmail.com*

Dmytro Tovmash

*Candidate (PhD) of Sciences in Philosophy, Associate Professor
Taras Schevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-4576-0703>
e-mail: tovmash_@ukr.net*

Victoriia Yasynska

*Candidate (PhD) in Political Science, Associate Professor
Taras Schevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0009-0001-6546-3503>
e-mail: ivika@i.ua*

THE EXOGENOUS INFLUENCE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS' POLICIES ON GREEK-TURKISH CONFLICTUAL RELATIONS

Abstract

The article analyzes the influence of the new strategic concept of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) on the resolution of the political conflict between Greece and Turkey. Political participation in the events in the Eastern Mediterranean, its consequences for Greek-Turkish relations are considered. The application of NATO's new strategic concept in the Eastern Mediterranean is analyzed. The focus is on the example of NATO's role in efforts to de-escalate Greek-Turkish tensions. The example of Greek-Turkish relations is important for two reasons: because of NATO's renewed interest in the Eastern Mediterranean region, because the difficult relationship between the two countries could disrupt NATO's unity. The article concludes that, while NATO's goal is to adapt to changing security

challenges, its new strategic concept has done little to de-escalate tensions between Greece and Turkey. Despite the Alliance's collective defense and conflict resolution functions, long-standing disputes in the Eastern Mediterranean persist, often with increasing levels of intensity. As a result, NATO's new strategic concept recognizes the difficulties in the Eastern Mediterranean, but does not introduce effective measures to de-escalate tensions. Although the document addresses the need for increased cooperation in the Eastern Mediterranean and supports a range of security concerns (including territorial disputes, migration issues and competition for energy resources), there is no operational basis for resolving tensions between the two member states.

Keywords: politics, democracy, political conflict, national identity, conflict resolution methods, collective sense of ownership, Greek-Turkish relations, propaganda, international conflict, international relations, ethnic tension.

Стаття надійшла до редакції 09.10.24

© Хилько М. І., Товмаш Д. А., Ясинська В. С., 2024